

Original Article in Amharic

የምዕተ ዓመታት የአማርኛ አናባቢዎች ገለጻ ዳሰሳ

ጌታቸው አንተነህ¹

አህጽሮተ ጥናት

ይህ ጥናት በአማርኛ ቋንቋ አናባቢ አይነቶችና ባህሪያት ገለጻ ላይ ትኩረት በማድረግ የተሰሩ ጥናቶችን በመቃኘት የተከናወነ ነው። ጥናቱ ቅኝታዊና ገላጭ የሆነ ስነልቦናዊ ጥናቶች ትንተና ነው። የጥናቱ ትኩረት በአማርኛ አናባቢ አይነትና ባህሪ ላይ የተለያዩ የስነልቦና ባለሙያዎች የሰሩትን የተለያዩ ስራዎች ቃኝቶ በገለፃዎች ላይ ስላለው ልዩነት ማብራሪያ ከመስጠቱም ባሻገር፣ የአማርኛን አናባቢ አይነትና ባህሪያት በተመለከተ ወቅታዊ ሁኔታን ያገናዘበ ሙያዊ አስተያየት መስጠት ነው። መረጃዎች የተሰበሰቡት በአማርኛ አናባቢዎች ላይ ከሙሉ ዓመታት በላይ የተደረጉ ጥናቶችን በመፈተሽ ነው። ከ20ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መግቢያ ጀምሮ እንደ አውሮጳዊያን ዘመን አቆጣጠር ከአምስት ስድስት 1908 እስከ ሚካኤል እና ሌሎቹ (2016) በተለያዩ ጊዜያት በተለያዩ የስነልቦና ተመራማሪዎች የተሰሩ የአማርኛን አናባቢ የተመለከቱ ስራዎች አበይቱ ሃያ አራት ያህሉ ተዳሰው ቀርበዋል። በአጥኝዎች መካከል የአማርኛ አናባቢ ገለጻን በተመለከተ ልዩነቶች መኖራቸው ተስተውሏል። በብዙዎቹ ጥናቶች የአማርኛ አናባቢ አይነትና ባህሪያት እንዲሁም ስርጭትና ቅንጂት ስነልቦናዊ የሙያ ገለጻ ተደርጎባቸዋል። ከአማርኛ አናባቢዎች ውስጥ ብዙዎቹ ማለትም አራቱ (አ፣ አ፣ ኢ ና ኤ) ከቃል መጀመሪያ በአብዛኛው ባይከሰቱም፣ በየትኛውም የአማርኛ ቃል ስደራ ወቅት በሁሉም ቦታ (ከቃል መጀመሪያ፣ መካከልና መጨረሻ) ሊገኙ የሚችሉ ሰባት አናባቢዎችን (እ፣ ጸ እና ኣ) የተባሉትን ጨምሮ፣ ሰባት አናባቢ ድምጽ ልሳናት አሉት። ይህን እንጂ በተለያዩ የአማርኛ ዘዬ ተናጋሪዎችም ይሁን አማርኛን እንደ ሁለተኛ ቋንቋ በሚናገሩ ሰዎች መካከል ያለው የንቦት ልዩነት በጠራ ሁኔታ ሊገለጽ አልቻለም። በዚህ ጥናት የተዳሰሱት፣ በተለያዩ ወቅት፣ በአማርኛ አናባቢ ላይ የተደረጉ ስነልቦናዊ ገለፃዎችም ልዩነት እና አሻሚነት ተስተውሎባቸዋል። የአማርኛ አናባቢዎች ሁለት ብቻ ናቸው ከሚሉት ጀምሮ ሃያ የሚያደርሱትም አልታጡም። ልዩነቱ እና አሻሚነቱ በስፋት ጎልቶ የሚታየው በተለይ በሁለቱ (/ኧ/ እና /ኦ/ አናባቢዎች ላይ ነው። ስለዚህ የስነልቦና ትምህርት፣ በተለይም ሙከራዊ ስነ ድምጽ(experimental phonetics) በከፍተኛ እምርታ ላይ ያለበት ወቅት በመሆኑ፣ መረጃዎችን በዘመናዊ የስነልቦና ጥናት መሠረት፣ በመሳሪያዎች በመታገዝ፣ ከተለያዩ የቋንቋው ዘዬዎች አፈ ፈት የሆኑ ተናጋሪዎች ሠፊ መረጃ በመስብስብ፣ ወቅቱ በሚፈቅደው ቃላት በመታገዝ ጥልቅ ሳይንሳዊ ጥናት በማድረግ ለቋንቋው አናባቢዎች ግልጽና የማያሻማ መግለጫ መስጠት ይገባል። ይህም በቋንቋው ስነልቦና ተማሪዎች እንዲሁም በተናጋሪዎች ላይ የሚከሰተውን ብሽታ ሊያስወግድ ከመቻሉም በላይ የአማርኛ ቋንቋን አናባቢዎች ገለጻ በአግባቡ ለማስተማር ያስችላል።

ቁልፍ ቃላት፣ የአማርኛ አናባቢዎች፣ ድምፅ ልሳናት፣ ስነልቦናዊ ገለጻ፣ ሙከራዊ ስነድምፅ

1. መግቢያ

1.1. የጥናቱ ዳራ

ስነልቦናን የጥናት አቅጣጫ አንጻር ስናየው የአናባቢም ሆነ የተነባቢ አግባብ የሆነ ገለጻ ለቋንቋው መቀቅርም ሆነ ለጽህፈት ስርዓቱ ከፍተኛ እገዛ ያደርጋል። አማርኛ የሚጠቀመው የኢትዮጵያ የጽሕፈት ስርዓት ቀለማዊ (አናባቢንና ተነባቢን አቅጭ የሚይዝ) ስለሆነ ያናባቢዎች በትክክል መገለጽ ለአጻጻፉ ሰፊ ድርሻ ሊያበረከት ይችላል። አናባቢዎች ድምጽ ሰጪ ቅንጣቶች ናቸው። ምክንያቱም ተነባቢ የሚባሉት ድምጾች በየመፈጠሪያ ቦታቸው ላይ ያለውን የአንደበት አካላት ንክኪ ወይም ጥግግት ወደ ድምጹነት የሚቀየሩት፤ ልቅ የሆኑት አናባቢዎች በሁለት ድምጾች መርገብገብን በምላስ የተለያዩ እንቅስቃሴ በመታገዝ በሚያስገኙት የድምጽ ቅላጾ በመታገዝ ነው። አለበለዚያ ተነባቢን ለመፍጠር በመፈጠሪያ ቦታቸው ላይ የተነካኩት ወይም የተጠጋጉት

¹ ረዳት ፕሮፌሰር በስነልቦና፣ በስነልቦና እና ባህል ቅረሳ የፍልስፍና ዶክትሬት፣ ሰላሌ ዩኒቨርሲቲ

የአንደበት አካላት ካለ አናባቢዎች ልቀት በምንም አይነት ሁኔታ ድምጽ ሊያወጡ አይችሉም። ስለዚህ የቋንቋዎችን አናባቢ ድምጾች በአግባቡ ማጥናት የተነባቢዎችንም ተገቢ የንበት ሁኔታ ይወስነዋል። የአማርኛ ቋንቋ የጽህፈት ቅርጽም ሆነ የንግግር ንበት የአናባቢዎችን እና የተነባቢዎችን ጥምረት ያካተተ ስለሆነ በአናባቢው ላይ ያለ ያልተጣራ ገለጻ በተነባቢውም ሆነ በአጠቃላይ የድምጽ ልሳን ትንታኔ ብሎም በጽህፈት ስርዓቱ ላይ ተፅዕኖ ሊያሳድር ይችላል።

በሁሉም ደረጃ ለአማርኛ መዋቅር ስርዓት ማስተማሪያነት የሚያገለግሉት በባዬ (1987)፣ በጌታሁን (1989) በተዘጋጁት የአማርኛ ስዋሰው መፅሀፍት ውስጥ ያለው የአማርኛ አናባቢዎች ገለጻ መዘርዘር የሚጎለው በጣም ጥቅል ነው። ከነዚህ ስራዎች በፊትም ይሁን በኋላ በተለያዩ የስነልሰና ምሁራን በአማርኛ አናባቢዎች ላይ በተናጥል ያሉት ዝርዝር ይጎድላቸዋል። ይህ ጥናት በተለያዩ ወቅቶች በአማርኛ አናባቢዎች ላይ የተሰሩትን ስራዎች በመዳሰስና ስነልሰናዊ ማብራሪያ በመስጠት ስለሚያቅርብ ከተለያዩ እይታ አንፃር የሚታይ የዝርዝር ጎዳዮች አለመኖርን ችግር ይሸፍናል።

ስለዚህ ይህ ጥናት ከአንድ ምዕተ አመት በፊት ጀምሮ ያሉትን በአማርኛ አናባቢዎች ላይ የተሰጡትን ዋናዎና ገለጻዎች መርጦ በመቃኘት አሁን ካለው ስነልሰናዊ ገለጻዎችና ቃለ ነቢቦች አንጻር ሙያዊ አስተያየት ለመስጠት የተከናወነ ነው።

ይህን በማድረጉም የሚከተለውን ዓላማ ያሳካል።

የጥናቱ ዋና ዓላማ ከአንድ ምዕተ አመት ወዲህ በአማርኛ አናባቢዎች ላይ የተሰሩ ዋናዎና ስራዎችን በመቃኘት ያለውን ልዩነት ማሳየትና ወቅታዊ የሆነ ስነልሰናዊ ገለጻ መስጠት ነው። ይህን በማድረጉም፤

- ✚ በተለያዩ ወቅት የተደረጉትን የአማርኛ አናባቢዎች ገለጻ አባይት ስራዎች ያሳያል፤
- ✚ በገለጻዎች መካከል ሰላላው ልዩነት ሰብብ ሙያዊ ማብራሪያና መግለጫ ሰጥቷል፤
- ✚ በተለያዩ የአማርኛ አናባቢዎች ገለጻ እና በሚፈጠሩት ስህተቶች አማካኝነት ለአደጋ የተጋለጡትን አናባቢዎች ለይቷል።

1.2. ሰበብ ጥናት

ኢትዮጵያ ሀገራችን የበርካታ ቋንቋዎችና ባህሎች ባለቤት ከመሆኗም ባሻገር፤ ብቸኛዋ የጽህፈት ቅርጽ ያላት አፍሪካዊት ሀገር በመሆኗ በልዩ ልዩ የቋንቋዎች ዘርፎች ላይና በጽህፈት ስርዓቷ ላይ ልዩልዩ ጥናቶች ሲደረግ ቆይቷል። እዮብ ሉድልፍ (1698) ያዘጋጀው የአማርኛ ላቲን መዝገበ ቃላት፣ ዎልፍ ሌሰላው (1955፣1995) ያዘጋጀው የአማርኛ ስዋሰው፣ ስርዓተ ጽህፈትንም በተመለከተ ምህረቱ 2006፣ ፈቀደ 2002፣ 2010 የመሳሰሉትን መጥቀስ ይቻላል። በጥናቶቹ ላይ እንደ ዘመኑ፣ አጥኚዎች ትኩረት ሰፊ ልዩነት ይስተዋላል። የአማርኛን ድምጾች ገለጻም በተመለከተ ከምእተ ዓመት በፊት ጀምሮ እስከ አሁን ድረስ (ዲልማን፣1855, 1899,1908፣ ... ደርብ 2011፣ ኢሰዋዝኪ 2012) የተለያዩ ገለጻዎች አድርገዋል። በብዙዎቹ ላይ ጉልህ ልዩነቶች ይስተዋላሉ።

ዘመናዊው ትምህርት በኢትዮጵያ ከተጀመረ ከመቶ አመት ወዲህ በአማርኛ አናባቢዎች ላይ በኢትዮጵያዊያንም ይሁን በውጭ አገር ሰዎች የተደረጉትን ከአማርኛ አናባቢዎች ጋር ግንኙነት ያላቸውን ዋናዎና ስራዎች በመቃኘት የሚታየውን የልዩነት ጉዳይ መጠቀምና ወቅታዊ የሆነ ስነልሰናዊ የሙያ ገለጻ መስጠት አስፈለገ።

1.3. የጥናቱ ጠቀሜታ

ይህ ጥናት ለቋንቋ ተማሪዎች፣ ለስነልሰና ሰዎች፣ አማርኛን ቋንቋ በተለያዩ ምክንያት ለሚያጠኑ ሰዎች የሚከተሉት ጠቀሜታዎች ይኖሩታል ተብሎ ታስቧል። የአማርኛን አናባቢዎች ዝርዝር ስነልሰናዊ ገለጻ ከማሳየቱም ባሻገር በአማርኛ አናባቢዎች ላይ በተለያዩ የስነልሰና ባለሙያዎች እና በተለያዩ ግዚያት የተሰሩ ስራዎችን በአንድ ላይ አጠቃሎ የሚያቀርብ ስለሆነ፤ በቋንቋው ለሚሰለጥኑ ተማሪዎች እንደአጋዥ ማስተማሪያነት ሊያገለግል ይችላል። ቋንቋውን በአፈ ፈትነትም ይሁን በኢአፈፈትነት በሚናገሩት ወይም በውጭ ዜጎች ላይ የሚታየውን የአማርኛ አናባቢ ገለጻ ብዥታ እንዲጠራ ያግዛል። ቋንቋውን በሙከራዊው የድምጽ ልሳን ጥናት (Expermental Phonetics) ለመጠቀም እንዲቻል አናባቢዎችን ለመለየት ያግዛል። በአማርኛ አናባቢዎች ላይ ሠፊ እና ጥልቅ የሆነ ቀጣይ ጥናት ለሚያከናውኑ በመረጃ ምንጭነት ሊያገለግል ይችላል።

1.4. የጥናቱ ዘዴ

ይህ ጥናት አይነታዊው የአጠናን ዘዴን በመከተል በአማርኛ አናባቢዎች ላይ በተለያዩ ወቅቶች የተሰሩ ጥናቶችን በመቃኘት ያለውን ልዩነት እና የልዩነት መንስኤዎችን ይፈትሻል። ጥናቱ ዘመናዊው ትምህርት ከተጀመረ ከ1900 ዓም ጀምሮ፣ ለምሳሌ አመታት በአማርኛ አናባቢዎች ላይ በተለያዩ የሰነ ልሳን ምሁራን የተደረጉ ዋና ዋና ገለጻዎችን በመምረጥ ቅኝት አድርጓል። በገለጻዎቹ ውስጥ ያሉት ልዩነቶች ተፈትሸው ሙያዊ የሆነ አስታራቂ አስተያየት እና ገለጻ ተደርጓል። መረጃዎች በተለያዩ ጊዜያት በአማርኛ አናባቢ ድምጸ ልሳናት ላይ የተሰሩ ጥናቶችን የያዙ ጥናቶችን በመፈተሽ ተጠናቅቀዋል። ወቅታዊ የአማርኛ አናባቢዎችን ደረጃ ለመወሰን የሰነ ድምጸ ልሳን ቃል ነቢቦችን ከማመሳከርም በተጨማሪ ከሰነ ልሳን ባለሙያዎች ጋር ውይይት በማድረግ ሙያዊ አስተያየት ተሰጥቶበታል።

በአማርኛ አናባቢዎች ላይ ለመቶ አመታት ከተሰሩ ስራዎች ውስጥ ከ1900-2010 ዓ.ም ድረስ ካሉት መካከል በአዲስ አበባ የኒቨርሲቲ በኢትዮጵያ ጥናትና ምርምር ተቋም እና በቋንቋዎች ጥናት ተቋም ከሚገኙት ወስጥ ለጥናቱ በቂ መረጃ እስከሚገኝ ድረስ ለዚህ ጥናት ሃያ አራት ያኩሉ ተመርጠው የእያንዳንዳቸው ገለጻ እንዴት እንደሆነ ከተፈተሽ በኋላ ያለው ሁኔታ ተጣርቶ ሙያዊ ትንታኔ ተሰጥቶባቸዋል። በመካከላቸው ያሉ ተመሳሳይነቶች እና ልዩነቶች ከወቅታዊው የሰነ ልሳን ቃል ነቢቦች አንጻር ተተንትነዋል።

ወቅታዊ የአማርኛ አናባቢዎችን ደረጃ ለመወሰን የሰነ ድምጸ ልሳን ቃል ነቢቦችን ከማመሳከርም በተጨማሪ አዲስ አበባ የኒቨርሲቲ ከሚገኙ የሰነ ልሳን ባለሙያዎች በተለይም ከሙከራዊ ድምጸ ልሳን ((Experimental Phonetics)) ተመራማሪዎች ውይይት በማድረግ ሙያዊ አስተያየት ተሰጥቶበታል።

2. የድርሳናት ክለሳ

2.1. ንድፈ ሀሳባዊ መሰረቶች

በዘመናዊው ስነ ልሳን ጥናት፣ የድምጸ ልሳን ገለጻ ወቅት በንግግር ድምጾች ውስጥ አናባቢዎች ያላቸው ሚና በጣም ከፍተኛ ነው። ምክንያቱም የንግግር ድምጾች ሲፈጠሩ ለሚፈጠረው ማንኛውም ድምጸ ልሳን ድምጽ ሰጪዎች ናቸው። ለአናባቢዎች መፈጠር ምክንያት የሚሆነው እና ከሳንባ የሚወጣው አየር ሀበለ ድምጾችን አርገብገቦ በማለፍ እና በምላስና የከንፈር እንቅስቃሴ ቅርጽ በመያዝ፣ ወደ ውጭ በሚወጣበት ወቅት ወደፊት በሚያደርገው ጉዞ የሚነካኩትን ወይም የተጠጋጉትን የአንደበት አካላት ወይም የንግግር ድምጾች መፈጠሪያ ቦታዎችን በማላቀቅ አልያም በመዳሰስ ድምጽ ሰጥቶ ባያልፍ ኖሮ የንግግር ድምጾች ለመግባባት በምንጠቀምባቸው መልኩ መፈጠር እና አገልግሎት መስጠት ባልቻሉ ነበር።

የአናባቢዎች ቁጥር ከቋንቋ ቋንቋ ይለያያል፤ የተወሰኑት አናባቢዎች በብዙ ቋንቋዎች ይገኛሉ። አንዳንዶቹ ደግሞ በአንደኛው ተገኝተው በሌላኛው ቋንቋ ላይገኙ ይችላሉ። ተነባቢ ድምጸ ልሳናት እያንዳንዳቸው በውል ተለይቶ የሚታወቅ መፈጠሪያ ቦታና የአፈጣጠር ሁኔታ ስላላቸው ባህሪያቸውንና ቁጥራቸውን ለይቶ ለመንገር አዳጋች አይሆንም። የአናባቢዎች ጉዳይ ግን ከተነባቢዎች በተለየ ሁኔታ አስቸጋሪ ነው። ይህንን አስመልክቶ የስነ-ድምጸ ልሳን ተመራማሪና ሊቅ የሆነው ፒተር ላጄፎግድ(2001) በአለም ቋንቋዎች ውስጥ ስንት አራሳቸውን ችለው የቆሙ አናባቢዎች አሉ ብሎ ከጠየቀ በኋላ በቀደመው ጊዜ በአለም ቋንቋዎች ውስጥ ያሉት ተነባቢዎች ምን ያህል እንደነበር መገመት ከባድ ነበር፤ ይሁን እንጂ ከዚያ የበለጠ አስቸጋሪው ነገር ግን ምን ያህል አራሳቸውን የቻሉ አናባቢዎች መኖራቸውን ለይቶ ማወቅ ነው በማለት ይገልጻል። ምክንያቱም አናባቢዎች የሚገለጹት፣ በትክክል ወሰኖ መለየቱ አዳጋች በሆነው የአፍ፣ የምላስና የከንፈር እንቅስቃሴ፣ የድምጾችን ቅላጼ እና ርዝመት፣ የቦታ ከትትሎሽን መሰረት በማድረግ ነው። እነዚህ ጉዳዮች ደግሞ አንድተነባቢዎች እቅጩን የሆነ ገለጻ ለመስጠት አያስችሉም። በልዩ ልዩ ሁኔታዎች መለዋወጥ ማለትም በጊዜ፣ በሀብትና በድምጽ መጠን፣ በጾታ ልዩነቶች የተለያዩ ሁኔታን ያሳያሉ። የሆነ ሆኖ የቋንቋው ተናጋሪ እና አድማጮች በየቋንቋው የተለያዩ አራሳቸውን የቻሉ አናባቢዎች እንዳሉ ለመገንዘብ አይቸገሩም። በዚያም መሰረት ለቃላት የፍች ልዩነት ሰጥተው አናባቢዎችን ይጠቀማሉ። ለምሳሌ በአማርኛ 'ባና' እና 'ቡና' የሚሉ ሁለት የተለያዩ ፍች የያዙ ቃላት እንዲኖሩ ያስቻለው በቃሉ ውስጥ ያለው የ/አ/ እና የ/ኡ/ ልዩነት ብቻ ነው። ሁለት የተለያዩ አናባቢዎች ተከታትለው ሲመጡ፣ የአናባቢን ርዝመት፣ አየር በአፍንጫ ሲወጣ የሚፈጠሩትን፣ በድምጾች ልዕላ ባህርያት የሚፈጠረው ተጽእኖ የመሳሰሉት ጉዳዮች ከግምት ውስጥ ሳይገቡ በአለም ላይ ያሉት ቋንቋዎች ያላቸው የአናባቢዎች ቁጥር ከሶስት እስከ አስራአንድ ይደርሳል።

አንዳንዶቹ ቋንቋዎች ለምሳሌ የአውስትራሊያ አቦሪጂናል ቋንቋዎች (Indigenous Australian Languages)፣ በራሽያ እና አረብ ውስጥ ያሉ የተወሰኑ ቋንቋዎች በጣም ጥቂት ሶስት ያህል አናባቢዎች ብቻ አላቸው። እነዚህም /ኢ/፣/አ/ እና /ኦ/ ወይም /ኡ/ ናቸው። ሃያ በመቶ የሚሆኑት የአውሮፓ፣ የኢትዮጵያ እና የመሳሰሉት ቋንቋዎች ባለ አምስት አናባቢዎች ናቸው። ኢትዮ ሴምን እና አሞቲክን ጨምሮ ሌሎች በርካታ ቋንቋዎች ባለሰባት አናባቢዎች ናቸው። የተወሰኑ የአባይ ሳህራዊ እና የኮያሳን ጨምሮ ሌሎች ቀሪ ቋንቋዎች ባለዘጠኝ እና ባለ አስራአንድ አናባቢዎች ናቸው (ላጄፎግድ፣ 2001)። እነዚህ ቁጥሮች በመሰረታዊነት ይያዙ እንጂ ብዙ ቋንቋዎች ሁለት አናባቢዎች ተከታትለው ሲመጡ፣ በአናባቢ ርዝመት፣ አየር በአፍንጫ ሲወጣ የሚፈጠሩትን፣ በድምጻች ልዕል ባህርያት የሚፈጠረው ተጽእኖ እና በመሳሰሉት ጉዳዮች ተጽእኖ ከመደበኛ አናባቢዎቻቸው በላይ ሌሎች ተጨማሪዎች አሏቸው። ለምሳሌ በኒዌር ቋንቋ አስራአንዱ መደበኛ አናባቢዎች በሌሎች ተጨማሪ ባህሪያት ምክንያት እስከ አርባ አራት ይደርሳሉ (ሞገስ 2004 እኤአ)።

በቋንቋዎች ውስጥ ያለው የአናባቢዎች ቁጥር የተነባቢዎችን ቁጥር አይወስንም ወይም ግንኙነት የለውም። ለምሳሌ ሃዊያን ቋንቋ አምስት አናባቢዎችና ስምንት ተናባቢዎች ሲኖረው፣ የዙሉ ቋንቋ ደግሞ አምስት አናባቢዎችና አርባአራት ተናባቢዎች አሉት (ላጄፎግድ፣ 2001 እኤአ) ። የሁሉም አናባቢዎች ስደራ ቅርጸዊ አደረጃጀት ወይም አወቃቀር ሶስት ማእዘን ነው። የፊት አናባቢዎች ከፊት ይሆናሉ፣ የመሀል አናባቢዎች ይከተላሉ የኋላ አናባቢዎች ይመጣሉ። ካላይ ወደታችም የላይ፣ የመካከል እና የታች በሚል ስልት ይደራጃሉ። ለዚህም መሰረት የሚያደርጉት የምላሽን ወደ ፊትና ወደኋላ እና የአፍን ጣራ ወደላይና ታች እንቅስቃሴ ነው። የኮንፈር ክቦት ተጨማሪው መግለጫ ነው።

አናባቢዎች ቁጥር ያለ መፈጠሪያ ቦታ ስለሌላቸው እና ገለጻቸው ጠንካራ መሰረት ስለሌለው ይመስላል በብዙ ቋንቋዎች ውስጥ ለለውጥ የተመቹ ሆነው ይገኛሉ። ለምሳሌ እንግሊዘኛ ባለው ሰፊ አገልግሎትና ግኑኝነት ምክንያት የተከሰተው ለውጥ በአብዛኛው በአናባቢዎች ላይ ነበር። ይህንን አስመልክቶ በጥንቱ፣ በመካከለኛውና በዘመናዊው የእንግሊዘኛ አጠቃቀሞች ላይ ከተከሰተው ለውጥ ብዙው ከተነባቢዎች በላቀ ሁኔታ በአናባቢዎች ላይ የሚታይ መሆኑን ጆን (2010) ይገልጻል። ሌላው የስነ-ምግባር ባለሙያው (ሮች 1992) ሲገልጽ ደግሞ ባናባቢዎች ባህሪ ላይ የተደረጉ ጥናቶች እንደሚያሳዩት አናባቢዎች የንበት ባህሪያቸው ሊቀያየር የሚችለው አንድም በየቋንቋዎች ውስጥ የሚገኙት አናባቢዎች በመለያየታቸው ወይም በአናባቢዎች አጠራር ወቅት ያለው የምላሽ እና የአንደበት እንቅስቃሴ ለውጥ በግልጽ የሚታይ እና ቁጥር ያለ ቋሚ ባለመሆኑ ነው ይለናል።

2.2. የኢትዮጵያ ቋንቋዎች የአናባቢ አይነቶች እና ብዛታቸው

ቀደም ሲል እንደተገለጸው አማርኛ ከብዙ የተለያዩ የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጋር ንክኪ አለው። በተለይ ስነልሳናዊ ዝምድና ከአማርኛ ጋር ካላቸው ከኢትዮ-ሴም ቋንቋዎች ጋር ማለትም ከግዕዝ፣ከትግርኛ፣ ከአርጎባ፣ ከሀረሪ እና ከጠቅላላው የጉራግኛና ስልጢ ቋንቋዎች ጋር በርካታ የሚጋራቸው ስነልሳናዊ ጉዳዮች አሉት። ከነዚህ ጉዳዎች አንዱና ዋነኛው ሁሉም ባለሰባት ተመሳሳይ አናባቢዎች ባለቤት መሆናቸው ነው።

ከሻዊ ቋንቋ ከአፍሮ እስያ የቋንቋ ዘር ግንድ ወይም ቤተሰብ ከሆነው ስድስት ክፍሎች አንዱ ምድብ ሆኖ ይገኛል። ሁሉም በተለያዩ የኹሽ ቋንቋዎች ላይ ጥናት ያከናወኑ የስነልሳን ምሁራን እንደሚገልጹት የከሻዊ ቋንቋዎች በመደበኛነት አምስት አናባቢ ድምፅ ልሳናት አሏቸው። እነዚህም ኢ፣ኤ፣አ፣አ እና ኡ (i, e, a, o, u) ሲሆኑ ሁሉም የእርዝማኔ ባህሪ አላቸው ።

አሟዊ የቋንቋ ቤተሰብ ስድስተኛ የአፍሮ እስያ ቅርንጫፍ ኡብይ ቤተሰብ አባል ነው። ሀሮልድ ፍሌሚንግ አሟዊ ቤተሰብ አንድ ራሱን የቻለ አፍሮ እስያኛ ቤተሰብ እንደሆነ ይገልጻል። ቤንደር (2000) በአማዊ ቋንቋዎች ላይ በተለያዩ ጊዜያት የተሰሩ ስነልሳናዊ ገለጻዎች አጠቃሎ ባቀረበበት መፅሀፍ እንደገለጸው አብዛኞቹ የአማዊ ቋንቋዎች ባለ አምስት አናባቢዎች ሲሆኑ እንደ ኩሽ እና አባይ ሰሀራዊ ቋንቋዎች የእርዝማኔ ባህሪ አላቸው።

የአባይ ሰሀራዊ ቋንቋዎች ከሰባት እስከ አስራአንድ መሰረታዊ አናባቢዎች ሲኖራቸው፣ የአናባቢ ርዝመት እና ሌሎችም ተደራቢ ባህሪያት በአናባቢዎቻቸው ላይ ይታያል። አብዛኛዎቹ የአባይ ሰሀራዊ ቋንቋዎች ባለዘጠኝ

አናባቢዎች እንደሆኑ ሙሉ (2009 እኤአ) ገልጾታል። ሌላው የስነ-ምግባርና ባለሙያው (ሮች 1992) ሲገልጽ ደግሞ ባናባቢዎች ባህሪ ላይ የተደረጉ ጥናቶች እንደሚያሳዩት አናባቢዎች የንብት ባህሪያቸው ሊቀያየር የሚችሉው አንድም በየቋንቋዎች ውስጥ የሚገኙት አናባቢዎች በመለያየታቸው ወይም በቁጥር አለመመጣጠን ነው። ሌላው ደግሞ በአናባቢዎች አጠራር ወቅት ያለው የምላስ እና የአንደበት እንቅስቃሴ ለውጥ የሚያሳይ እና ቁርጥ ያለ ቋሚ ባለሙያ ነው ይላል።

3. በአማርኛ አናባቢዎች ላይ የተደረጉ ጥናቶች ትንተና

3.1. የአማርኛ አናባቢዎች ገለጻ ከተለያዩ የስነልቦና ባለሙያዎች አንጻር

የአማርኛ የአናባቢዎችን ገለጻ ያከናወኑ፣ አማርኛ ሰባት አናባቢዎች እንዳሉት ይገልጻሉ። ባዬ (1987)፣ ጌታሁን (1989)፣ ቤንደር (1969)፣ ካውሌይ እና ሌሎች (1976) ሙሉን (1986)፣ ኦብላንስኪ እና ሌሎች (1964)፣ ታደሰ (1966)፣ ሃዋርድደ (1989)፣ ሙሉጌታ (2001)፣ ደርብ (2011)፣ ኢዋጼኪ (2011) እና ሚካኤል እና ሌሎች (2016) ወዘተ የአማርኛ አናባቢዎች ሰባት በመሆናቸው ይስማማሉ። እነዚህ አናባቢዎች በአማርኛ የፊደል ገቢታ ላይ በሚታዩት ሰባት ረድፎች በሚሰደሩት ተነባቢ ድምጾች ላይ እንደሚንፀባረቅ ምሁራኑ ይገልጻሉ። እነዚህን ሰባት የአናባቢ ድምጾች (/ኧ- ጃ/፣ /ኡ- ሀ/፣ /ኢ- ሳ/፣ /ኣ- ል/፣ /ኤ- ደ/፣ /እ- ሰ/፣ /ኦ- ሀ/) በተለያዩ ምልክት ሲወከሏቸው ይሰተዋላል። የአማርኛ አናባቢዎች ገለጻ ከመነሻው ጀምሮ እና አሁንም ድረስ ልዩነት የሚያሳይ ስለመሆኑ ባለሙያዎች እንደሚከተለው ይገልጻሉ። ደርብ(2010 ዓ.ም) እና ፌዳ (2010 ዓም.) በአማርኛ አናባቢዎች ላይ በተደረጉ ገለጻዎች መካከል ያለውን ልዩነት በተመለከተ ሲገልጹ እንደሚከተለው ብለዋል። የስነ-ምግባር ልቦና ጥናት በተለይ የአናባቢዎች ጥናት ገለጻ በተለያዩ ጉዳዮች ተጽዕኖ ስበብ ልዩነት ሊያሳይ ይችላል። በአናባቢዎች ገለጻ ላይ ተጽዕኖ ሊያሳድሩ ከሚችሉት ነገሮች ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው።

ሀ. መረጃውን የሚሰጠው ሰው እድሜ ማለትም ህጻን፣ ወጣት፣ ጎልማሳ እና አዛውንት መሆን የድምጽ ልዩነት ስላለው የገለጻውን ውጤት ሊያለያይ ይችላል።

ለ. መረጃውን የሚሰጠው ሦታ ወንድ ወይም ሴት መሆን፣ የሀበለ ድምጽ መጠን ይለያያል።

ሐ. መረጃውን የሚሰጠው ሰው ቋንቋ ተጽእኖ፣ የአፍ መፍቻ ቋንቋ፣ የአካባቢ እና የግል ዘዬዎች ልዩነት ተጽእኖ አለው።

መ. የሚሰበሰበው መረጃ መጠን ከጥቂት እና ከብዙ ሰው የሚሰበሰቡ መረጃዎች ተጽእኖ አለው። መረጃው ባነስ ቁጥር ትክክለኝነቱ ይቀንሳል። በአማርኛ አናባቢዎች ላይ የተሰሩ ስራዎች በጠቅላላ በአንድ ወይም በጥቂት ሰዎች የተሰሩ ናቸው። ከፍተኛው የደርብ /2011 እኤአ/ በስምንት ሰዎች ብቻ የተሰራ ነው። አሁን ላይ በዘመናዊው ሙከራዊ ስድምጽ በሚከናወን ጥናት ከ60 እስከ 300 ከሚደርሱ የተለያዩ ሰዎች መረጃ እየተወሰደ የአናባቢዎች ገለጻ እየተሰራ ነው።

ሠ. የመረጃው ድምጽ የሚቀረጽበት እና የትንተናው ሂደት የሚከናወንበት መሳሪያ ጥራት በገለጻው ላይ የራሱ የሆነ ተጽእኖ አለው።

ረ. የስነልቦና ባለሙያው በተለይም የሙከራዊ ስነ-ምግባር እውቀት መለያየት እና የቃላትን በየወቅቱ መለያየት በገለጻው ላይ ተጽእኖ ይኖረዋል።

እነዚህ ሁኔታዎች በአንድ ላይ ወይም በተናጥል በአናባቢ ገለጻ ወቅት የራሳቸው ሚና ስላላቸው በስነልቦና ስራው ላይ ተጽእኖ ያሳድራሉ። ስለዚህ በተለያዩ እድሜ ክልል ያሉ፣ ከተለያዩ ጾታ የሆኑ ሰዎች፣ የሁሉንም ዘዬ ተናጋሪዎች፣ ብዙ ቁጥር በማካተት፣ በሙከራዊ ስነ-ምግባር ጥራት ባለው ዘመናዊ የቤተሙከራ መሳሪያዎች በመታገዝ እና በወቅታዊው የድምጽ ልቦና ቃላትን በማዋዛት የአማርኛን አናባቢዎች ገለጻ ጥርት ባለና በትክክለኛው ሁኔታ መስራት እና ማቅረብ እንደሚቻል በማብራራት ሙያዊ ገለጻቸውን ስጥተዋል።

ሠንጠረዥ 1 በተለያዩ ስራዎች የቀረቡ የአማርኛ አናባቢዎች ውክልናዎች

አጥኚ ባለሙያዎች	የአማርኛ አናባቢ ምልክቶች ኧ ኡ ኢ ኣ ኤ ኦ ኦ
ባዬ (1987 ዓም)	ኧ ኡ ኢ ኣ ኤ ኦ ኦ
ጌታሁን (1991ዓም.)	ኧ ኡ ኢ ኣ ኤ ኦ ኦ
Abraham (1942)	/e/ /u/ /i/ /a/ /ε/ /i/ /o/
Sumner (1957)	/ε/, /u/ /i/, /a/, /je/ /ə/. /o/
Bender (1969)	/ε/ /u/ /i/ /a/ /e/ /i/ /o/
Cowleyet al. (1976)	/ə/ /u/ /i/ /a/ /e/ /i/ /o/
Hayward (1989)	/ä/ /u/ /i/ /a/ /e/ /i/ /o/
Hayward 2000)	/ə/ /u/ /i/ /a/ /e/ /i/ /o/
Mullen (1986)	/ä/ /u/ /i/ /a/ /e/ /i/ /o/
Leslaw (1965)	/ä/ /u/ /i/ /a/ /e/ /ə/ /o/
Podolsky (1991)	/ä/ /u/ /i/ /a/ /e/ /ə/ /o/
Taddese B. (1966)	/ä/ /u/ /i/ /a/ /e/ /i/ /o/
Mulugeta (2001)	↔ /u/ /i/ /a/ /e/ \ /o/
Abeabayehu (2007)	/ ä / /u/ /i/ /a/ /e/ /i/ /o/
Nadew (2008)	/ə/ /u/ /i/ /a/ /e/ /i/ /o/
Iwatsuki (2012)	/ä/ /u/ /i/ /a/ /e/ /ə/ /o/
Derib (2011)	[ɜ] [u] [i] [a] [e] [ə] [o]
BROWN, T. (2012).	/ə/ /u/ /i/ [i] /a/ /e/ [ε] /i/ /o/[o]
Michael&etal. (2016)	/ə/, /u/, /i/, /a/, /e/, /i/, /o/
Gabriella(2001)	ä u i a é i o

የአማርኛን አናባቢዎች በ20ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ በዘመናዊ መልኩ ውክልና ለማሳየት ሙከራ ካደረጉት አውሮፓዊያን አንዱ አርምበሩስተር የተባለው ፈረንሳይ ነው። አርምበሩስተር (1908) ባሳተመው ባለሁለት ቅጽ የአማርኛ ሰዋሰው መጽሀፍ፣ በመጀመሪያው አካባቢ የአማርኛን ስነ-ምጽሕፈት ለማሳየት ሞክሯል። በዚህም ውስጥ አማርኛ አስራ ስምንት የሚደርሱ አናባቢዎች እንዳሉት ከነዚህም በተጨማሪ አምስት ድቅል (Diphthongs) ተጨማሪዎች አንዳሉት ያትታል። ሁሉም የአማርኛ አናባቢዎች አጭር፣ በጣም አጭር እና ረጅም ሆነው ሊነበቡ እንደሚችሉ ከገለጸ በኋላ ለእያንዳንዳቸው አነባብብ የሚውል የራሱን ወኪል ምልክት/ ቅርጽ ለመስጠት ሞክሯል። በዚህም መሰረት አስራ ስምንት አናባቢዎች፣ በተጨማሪም የአምስት ተዳቃይ የአናባቢ ንቦቶች አሳይቷል።

የአርምበሩስተር የአማርኛ አናባቢዎች ገለጻ ከወቅቱ አንጻር ጥሩ መነሻ ነበር። ቢሆንም ከዘመናዊው ስነልቦና ገለጻ አኳያ ብዙ ክፍተት አለበት። መሰረታዊ ቀጥራቸውን ስድስት ኧ፣ኡ፣ ኢ፣ ኤ ፣ኦ እና ው (a u i, e, o w) አድርጎ አውጥቷቸዋል። ሳድስ እና ሳልስን በተመሳሳይ ንቦት ወስዷቸዋል፤ ግእዙን የ /ኣ/ እና /ው/ ጥምረት አድርጎ ይዟቸዋል። ብዙዎቹን የአናባቢ ንቦቶች በወቅቱ ይደረግ እንደነበረው በአውሮፓውያን ቋንቋዎች በመስፈርትነት በመውሰድ ለእያንዳንዱ አቻ ለመስጠት ሞክሯል። ይህ ችግር የተከሰተው በሚከተሉት ምክንያቶች ሊሆን ይችላል፤ የአውሮፓውያን ቋንቋዎች ተጽእኖ፣ በወቅቱ የነበረው የስነልቦና እድገት አሁን ካለው ጋር ሲነጻጸር ገና ስለነበር፣ አለማቀፉ የድምጻልባን ውክልና ስላልነበረ የስነልቦና ሳይንሱ እውቀት ማነስ እንደነበረ በግልጽ ያስታውቃል።

በተለያዩ ወቅታዊ ገለጻዎች መሠረት ከአፍ አከፋፈት ወይም ከመንጋጭላ እንቅስቃሴ ሁኔታ አንጻር /ኢ/፣ /እ/፣ እና /ኡ/ የላይ፣ /ኤ/፣ /ኧ/ እና /ኦ/ የመሀከል /ኣ/ የታች ሲሆን፤ ከምላስ መዘርጋትና መሠብሰብ (ወደፊት መሄድና

ወደኋላ መመለስ) አንጻር /ኢ/ እና /ኤ/ የፊት፣ /እ/፣ /ኧ/ እና /አ/ የመሀከል፣ /ኡ/ እና /ኣ/ ደግሞ የኋላ አናባቢዎች ናቸው።

ሌላው ከዚህ ገለጻ ጋር በጣም ትንሽ ልዩነት በሚያሳይ ሁኔታ የቀረበው በ Podolsky /1991:56/ ነው። ፖድልስኪ እንደሚገልጸው በብዙ ስለ አማርኛ አናባቢ ድምጾች በቀረቡ ገለጻዎች የምናገኘው ሰባት አናባቢዎችን ነው። እነሱም አ፣ ኡ፣ ኢ፣ ኤ፣ ኧ እና ኦ /ä/ /u/ /i/ /a/ /e/ /ə/ እና /o/ እንደሆኑ ይገልጻል። ምንም እንኳን ቀደም ሲል እነ ማርሴል ኮቨን (1936 እዜአ) እና ከዚያ በፊት ያሉት የአማርኛን አናባቢ የገለጹ ሰዎች ርዝመት በአማርኛ አናባቢዎች ፍች ለይ ነው ቢሉም፤ የአናባቢዎች ርዝመት በአማርኛ ስነ-ምጽ ልሳናዊ ፋይዳ እንደሌለው ወይም ፍች ለይ እንዳልሆነ ይገለጻል። በብዙዎቹ የአማርኛ አናባቢ ገለጻዎች ውስጥ የሚገኘው የአማርኛ አናባቢዎች ሰንጠረዥ አቀማመጥም ከላይ የተጠቀሱት ኢትዮጵያዊያን የሰነልሳን ባለሙያዎች ካስቀመጡት ጋር ተመሳሳይ በሆነ መልኩ የሚከተለውን የሚመስልነው።

	የፊት	የመሀከል	የኋላ
የላይ	ኢ	እ	ኡ
የላይ የመሀከል	ኤ		ኦ
የታች የመሀከል		ኧ	
የታች	አ		

በዚህ ሰንጠረዥ፣ የመሀከል አናባቢዎች፣ የላይ የመሀከል እና የታች የመሀከል፣ ተብለው በሁለት ተከፍለው እናገኛቸዋለን። /ኤ/ እና /አ/ የላይ የመሀከል አናባቢዎች ሲሆኑ /ኧ/ ደግሞ የታች መሀከል አናባቢ ተደርጋ ቀርባለች። በርግጥ ሁሉም /ሶስቱም/ የመሀከል ቦታቸው አልቀረም። በሰንጠረዥ አቀማመጥ ከመጀመሪያዎቹ ቡድኖች ጋር የተጠቀሰው ታደሰ በየነም፤ በሰንጠረዥ ሶስቱን ደረጃ ብቻ ይጠቀም እንጂ፤ ለእያንዳንዱ አናባቢ በሰጠው የተናጠል ገለጻ ላይ ግን የሰንጠረዥን መደበኛ ክልል ሳይለቅ በዛው ውስጥ የሚታዩ መጠነኛ ልዩነቶች እንዳሉ ያብራራል።

እስከ አሁን ከተነሱት ጉላ ያለ ልዩነት የሚያሳየው ሙሉን (1986፣32) ያስቀመጠው ሰንጠረዥ ነው። /አ/ ከመሀከል አናባቢነት ይልቅ የኋላ ሆናለች። /ኣ/ ን በመፈረጅ ረገድ የሥነልሳን ምሁራን የተለያዩ አቋም አላቸው። ሌስላው (1968) አባልንስኪ ኤስ እና ሌሎች (1964) እና ታደሰ በየነ (1966) /ኣ/ የታች የመሀከል አናባቢ ነች ሲሉ ለአለንዳረፍ 1955 እና ልኮቮን ደግሞ የታች የኋላ አናባቢ ነች። ኡፕለንዶፍ (Uplendorff) (1995፣164) በ/ኣ/ አቀማመጥ ረገድ እኔም ከሙስንና ከአለንዳረፍ እወግናለሁ፣ ምክንያቱም /ኣ/ ስትጠራ ምላስ /እ/ እና /ኧ/ ሲጠሩ ከነበረበት ቦታ ወደ ኋላ ተስቦ /ኡ/ ሲፈጠር ወደ ሚይዘው ቦታ ቀረብ ብሎ የሚገኝ በመሆኑ ነው። በማለት የአማርኛን አናባቢዎች አቀማመጥ እንደሚከተለው ያሳያል።

i ኢ	i እ	u ኡ
e ኤ	ə ኧ	o ኦ
a አ		

ከላይ በተለያዩ የሰነልሳን ባለሙያዎች የቀረቡት የአማርኛ አናባቢዎች ገለጻዎች እንደሚያመለክቱት የአማርኛ አናባቢዎች ከአፈጣጠር ሁኔታቸው አንጻር በብዛት ተቀራራቢነት አላቸው። ምንም እንኳን መጠነኛ ልዩነት ቢኖርም።

3.2. የአማርኛ ቋንቋ አናባቢዎች ባህሪያት
3.2.1. የአማርኛ አናባቢዎች ርዝመት

የአማርኛ አናባቢዎችን ርዝመት ጉዳይ አስመልክቶ በቂ ጥናት ስላልተደረገ ጥልቅ ጥናት እየጠበቀ ያለ ጉዳይ ቢሆንም በአስተያየት ስጪዎች ዘንድ ግን ሁሉም የዳር አናባቢዎች (/ኣ/ ንም (የዳር እንደሚለው ያስተውሏል) ረዥም ሊሆኑ ሲችሉ /እ/ እና /ኧ/ አይረዝሙም የሚል አጠቃላይ ስምምነት አለ። /ኣ/ ግን ከሁሉም የበለጠ ብዙ ጊዜ ይረዝማል፤ ይህን ሁኔታ መነሻ በማድረግ የአማርኛ አናባቢዎች በመሠረቱ አጫጭር ሲሆኑ በአንዳድ ሁኔታዎች የእርዝመት ህግ ይሰራባቸዋል ብዬ እገምታለሁ።” Mullen (1986:133)።

በዚህ መሠረት የአማርኛ አናባቢዎች መሰረታዊ ባህሪ አጭር እንደሆነና የተወሰኑት አናባቢዎች ብቻ ለተወሰኑ አውዶች የመርዘም ባህሪ እንደሚታይባቸው ቀርቧል። podolsky (1991) የእነዚህን የሚረዝሙ አናባቢዎች መገኛ ሲያስረዳ፤ “በ1936ቱ የማርሴል ከኸን መፅሐፍ ውስጥ ባለው ገለጻ መሠረት በታሪክ (በቀደሙት የሴም ቋንቋዎች) ረዥም የነበሩት አናባቢዎች /ኣ/ /ኤ/ /ኢ/ /ኦ/ እና /ኡ/ በአማርኛም በቃል መጨረሻ በሚገኙ ዝግ ቀለሞች ውስጥ ረዥም እንደሆኑ ይገኛሉ” (1991፣ 53) ይላል። በዚህ ረገድ ፓዶልስኪም ከሙሉን ጋር ይስማማል። ሙሉን ይረዝማሉ ያላቸው አምስቱ አናባቢዎች በፓዶልስኪ ረዝመው የሚገኙበት ቦታ ተጠቁሟል። ለዚህም መረጃነትም ይሆን ዘንድ /ብይኤት/፣ /ምእስግውኡን/፣ /ንእፍኣ ስ/፣ በቃል መጨረሻ ለሚገኝ ዝግ ቀለም፣ /ቅውኣ ምኣ/፣ /ጥእይይኣ ቅይኤ/ ለቅድመ መድረሻ ክፍት ቀለም የሚሉትን እንደምሳሌ አቅርቧል ።

የአማርኛ አናባቢዎች በመሠረቱ አጭር መሆናቸውን ከሚቀበሉት ምሁራን Obolensky እና ሌሎች 1964 የአማርኛ አናባቢዎች በሙሉ አጭር እንደሆኑና በቃል መጨረሻ ሲገኙ ወይም ነጠላ ተነባቢ ሲከተላቸው ሁለት ተነባቢ ወይም አንድ የጠበቀ ተነባቢ ሲከተላቸው በሌላ ሁኔታ ከሚኖረው ጊዜ ረዝመው እንደሚገኙ ይገልጻሉ። በዚህ የተገለጸው የረዘሙ አናባቢዎች መገኛ ቦታ ከፓዶልስኪ ሀሣብ ጋር የሚጣረስ ሀሣብ ነው። ምክንያቱም በፓዶልስኪ ገለጻ በቃል መጨረሻ በሚገኝ ክፍት ቀለም ውስጥ አናባቢዎች አይጠብቁም።

ፓዶልስኪ ከሙሉን የማይስማማበት አንድ ነጥብ አለ። ሙሉን /ኧ/ እንደውም አይረዝምም ብሎ ሲያስቀምጠው፤ ፓዶልስኪ ደግሞ /ኧ/ ም ቢሆን በቃል መጨረሻ በሚገኝ ዝግ ቀለም ውስጥ ተረጎሞ እንደሚገኝ ይገልጻል (Podolsky 1991:53)። Ullendorff (1955:159) ደግሞ ሁሉም አናባቢዎች ረዥምም አጭርም ሊሆኑ እንደሚችሉ በመግለፅ፤ ሙሉን በአስተያየት ስጪዎች ዘንድ የጋራ ስምምነት አለ የሚለውን የሚረዝሙና የማይረዝሙ አናባቢዎች ልዩነት ያፈርሳል። እስካሁን ባሉት ገለጻዎች አትረዝምም የተባለውን /ኣ/ እንኳን በአለንዳርፍ ገለጻ ልትረዝም የምትችል ሆና ቀርባለች። ይህ ሁሉ መምታታት እና ብዥታ የመጣው በወቅቱ በነበሩ አጥኚዎች የአማርኛ ቋንቋ ችሎታ አለመኖር ወይም የመረጃው ግልጽ፣ የተስተካከለ እና የተሟላ አለመሆን የፈጠረው ችግር ይመስላል። ምክንያቱም ከዚያ ወዲህ ወይም አሁን ላይ የተደረጉ ገለጻዎች ላይ የዚህ አይነት ችግር ቀንሷል። ቢያንስ የአማርኛ አናባቢዎች ርዝመት ፍች ላይ አለመሆኑ ሁሉንም ያስማማል።

Abraham (1942) ደግሞ እስካሁን ከቀረቡት በሙሉ የተለየ አቋም ነው ያለው። “ሁሉም አናባቢዎች ከ /ኣ/ በስተቀር መሀከለኛ ርዝመት ነው ያላቸው። ስለዚህ ጫና ያረፈባቸውም ሆኑ ያላረፈባቸው አናባቢዎች ተመሳሳይ ርዝመት ነው ያላቸው” (1942፣ 9) በማለት የአናባቢዎቹ ርዝመት የማይቀያየር መሆኑን ይገልጻል። በዚህ ረገድ አሁን ላይ ያሉት ገለጻዎች በግልጽ እንደሚያሳዩት ምንም እንኳን የአናባቢዎች የአጠራር ርዝመት እኩል ወይም ተመጣጣኝ ባይሆንም ያን ያህል ፍች ላይ የሆነ ርዝመት በአማርኛ አናባቢዎች ውሥጥ የለም። በልዩ ልዩ ሁኔታዎች እና በዘዬዎች ልዩነት ሳቢያ የሚከሰተውን ልዩነት ለማጣራት ጉዳዩን ለሰፊ እና ሳይንሳዊ ቀጣይ ጥናት ክፍት ማድረግ ያስፈልጋል።

3.2.2. የአማርኛ አናባቢዎች ስርጭት

ሀ. ተናጠላዊ ስርጭት - ተናጠላዊ ስርጭት ስንል ድምፆቹ በቃል ውስጥ የሚገኙበት ቦታ ማለት ነው። ማለትም በቃል መጀመሪያ፣ መሀከል ወይስ መጨረሻ በየትኛው ቦታ መገኘት ይችላሉ የሚል ጥያቄ ምላሽ ለማመልከት የሚረዳን ሁኔታ ነው።

በአማርኛ ቋንቋ “የመሀል አናባቢ የሆኑት /ኦ/፣/ኦ/ በቃል መነሻ ላይ ተዘውትረው የሚገኙ ናቸው ተብሎ ነው የሚታሰበው። ሌሎቹ ግን /ኦ/፣/ኦ/፣/ኦ/ ፣/ኦ/ እና /ኦ/ ግን በቃል መጀመሪያ ላይ ተዘውትረው የሚገኙ አይደሉም ተብሎ ይታሰባል። እነዚህ ተዘውትረው አይገኙም የተባሉት አናባቢዎች እንደ /ኦ-ኦ/ /ኦርኦ/ /ኦድድኦ/ ባሉ ስሜት ገላጭ /በቀድም ሰዋሰው አገላለፅ አጠራር ቃል አጋኖች ውስጥ ካልሆነ በስተቀር እምብዛም አይገኙም። በዚህ ጉዳይ Leslow:(1931) “አረ ከሚለው በቀረ ሌላ በ/ኦ/ አናባቢ የሚጀምር ቃል የለም” ይህ እውነት ቢሆንም ዛሬ በቋንቋው ውስጥ አገልግሎት እየሰጡ ያሉ የውስት ቃላት ግን በነዚህ አናባቢዎች ሲጀምሩ ይታያሉ። በርግጥም ያለ ገደብ ሁሉንም አናባቢዎች በቃል መሀከል ማግኘት አስቸጋሪ አይደለም/ እንደልብ ነው። በቃል መጨረሻ በመገኘት ረገድ ችግር ያልባት የምትመስለው /ኦ/ ብቻ ነች። በግጥም ውስጥ ግን ለምጣኔ ወይም ለዜማ ሲባል የስንኙ የመጨረሻ ቃል በተነባቢ ከጨረሰ እና ቃሉ የሚረገጥ ከሆነ /ኦ/ ሊታከልበት ይችላል” Lesaw (1931)። በዚህ በሌላው ሀሳብ ሙሉ በሙሉ መስማማት አያዳግትም። /ኦ/ በንግግር ቋንቋ በቃል መጨረሻ የምትገኘው ጥያቄ መጠየቅ በምታስችለው ‘ንእ’ ላይ ብቻ ነው።

በስርጭት ረገድ ከፍተኛውን ቦታ የሚይዙት በተለመደው ወይም በመጀመሪያው ሰንረጠኝ የመሀል የሚባሉት ወይም የሆኑት አናባቢዎች እንደሆኑ ምሁራን ይገልጻሉ። “ሌሎቹ በቃል መጀመሪያ ላይ የመገኘት እድላቸው ውስን በመሆኑ በሁሉም ቦታ በጣም ሰፊ ስርጭት ያላቸው አናባቢዎች /ኦ/ እና /ኦ/ ናቸው።” Taddes (1966:102)።

ሙሉን በመጠኑ ከታደሰ በየ የሚለይ አቋም አለው። ከ/ኦ/ በስተቀር ሁሉም የዳር አናባቢዎች በቋንቋው ውስጥ የሚገኙት በጣም ውስን ቦታ ነው። እንደ ቤንደር (1969:147) ገለጻ /ኦ' ኤ 'ኦ' ኦ/ እያንዳንዳቸው በአጠቃላይ አናባቢዎች በቋንቋው ውስጥ ካላቸው ሽፋን ሶስት በመቶ የሚጠጋ ሽፋን ነው ያላቸው።

በቋንቋ ውስጥ የሚገኙ ድምጻልሳናትን እያንዳንዳቸው ተናጥላዊ የሆነ የድምጻልሳን ደረጃ እንዳላቸው ወይም በቃል ውሥጥ ሲሰደሩ ትርጉም ላይ የድምጽ ቅንጣት መሆናቸውን ለማወቅ ከሚረዳን መንገድ አንደኛው በቃል መስረታ ወቅት ያላቸውን የስርጭት ሁኔታ መለየት ነው። በዚህም መሰረት የአማርኛ አናባቢ ድምጾች (ድምጽ ሰጪዎች) በቃል ውስጥ ያለቸው የስርጭት ሁኔታ የሚከተለውን ይመስላል።

አናባቢ ድምጽ	ከቃል መጀመሪያ	ከቃል መካከል	ከቃል መጨረሻ
/ፀ/	/ፀርፀ፣ፀርፀግ፣ፀርፀግፀኝ፣ ሸክአትኤ/	ድፀግ፣ ስፀው፣ ብፀግ	ህአንፀ፣ምአትፀ፣ድአንፀ
/ኦ/	/ኦኦ፣ኦፍ! ኦድፀት፣ ኦልኦ/	ሸኦም፣ ብኦንኦ፣ ምኦግኦ	ድፀግኦ፣ ጥኦርኦ፣ ብፀግኦ
/ኦ/	/ኦፍአት፣ኦምአን፣ኦልልአምአ፣ ኦምንአት/	ምፀቅኦት፣ግኦልኦት፣ልኦልኦት፣ አብልኦልኦት	ንእቅኦ፣ትኦውአቅኦ፣ትፀምአርኦ
/ኦ/	/ኦድፀር፣ ኦድአር፣ አጥአጥ፣ አይጥ/	ኦብኦልኦ፣ አጥኦንኦ፣ ኦድድኦልኦ	ብኦልኦ፣ንፀጥፀልኦ፣ ድፀርኦ
/ኦ/	/ኦልኦ፣ኦድፀን፣ ኦጭ/	ልኦምኦት፣ልኦብኦ፣ ልኦልኦ፣ ልኦልኦ	ልኦልኦ፣ ብኦልኦ፣ጭኦልኦ
/ኦ/	/ኦርግኦ፣አርኦት፣ አጭ፣ እንክኦውኦይ፣ እግር/	ትእንግእርት፣ ፍእልልእቅት እስእስት	በምጣኔ ወቅት ሳድስ ከቃል መጨረሻ ላይ መጥቶ ሲረገጥ/ኦ/ ይጨምራል
/ኦ/	/ኦንኦ፣ ኦፍ! ኦ! ኦህኦ፣ ኦርብኦት/	ድኦቅኦ፣ ርኦቅኦ፣ ብኦቅኦ	ድፀብፀልኦ፣ ቅኦልኦ፣ ትኦልኦ፣ ኦልኦልኦ

ከዚህ በተጨማሪ ድምጻልሳናት የተለያዩ እራሳቸውን የቻሉ ቅንጣቶች መሆናቸውን ለመለየት የሚረዳን ዘዴ ተጣማሪ ጥንድ ቃላትን በመመስረት አንደኛው ድምጻልሳን በገባበት ቦታ ሌላኛውን በማስገባት የትርጉም ለውጥ ማምጣቱን እና አለማምጣቱን መሞከር ነው። ለምሳሌ /ሸፀል፣ ሸኦል፣ ሸኦል፣ሸኦል፣ሸኦል፣ ሸኦል፣ ሸኦል/

/ቅፀጥጥኦ፣ ቅኦጥጥኦ፣ ቅኦጥጥኦ፣ ቅኦጥጥኦ፣ ቅኦጥጥኦ፣ ቅኦጥጥኦ፣ ቅኦጥጥኦ/

/ቅፀንኦ፣ ቅኦንኦ፣ ቅኦንኦ፣ ቅኦንኦ፣ ቅኦንኦ፣ ቅኦንኦ፣ ቅኦንኦ፣ ቅኦንኦ/

/ድፅፀል፣ ድኡል፣ ድኢል፣ ድኡድ፣ ድኣድ፣ ድኣን፣ ድኣን፣ ድኣን፣ ድኣል/

ከላይ ያለው መረጃ እንደሚያመለክተው የአማርኛ ቋንቋ አናባቢዎች ስርጭትም ሆነ የተጣማሪ ጥንዶች የፍች ልዩነት እንደሚያረጋግጠው አማርኛ ሰባት የተለያዩ አናባቢ ድምጻልሳናት ወይም ድምጽ ሰጪ ቅንጣቶች አሉት ማለት ነው።

ለ. ቅንጅታዊ ባህሪ፡-“ብዙዎቹ በአማርኛ የሚከሰቱት የአናባቢ ክትትሎች የሚገኙ በቃል መሀከል ሲሆን የውስ-በስ ማእከል ሁለተኛ አናባቢ የቀለሙ ቁንጮ ይሆናል” Taddes (166፣100)። በሚለው ገለፃ ታዲሰ በአማርኛ ቋንቋ አናባቢዎች ተከታታይ ሊመጡ እንደሚችሉ/የሚመጡበት ሁኔታ ይገልጻሉ። ሌሎች ምሁራን በዚህ የሚስማሙ አይመስሉም። ምክንያቱም በቋንቋው ውስጥ የሚከሰት የአናባቢ ክትትል ሌላ ስነ-ምግባር ሂደት የሚያከትል መሆኑን በማሳየት የአናባቢ ክትትል የማይፈቀድ መሆኑን ለማሳየት ይጥራሉ። ለምሳሌ ሃይሉ (1967) በጣም ወሳኝ ናቸው ያላቸውን የአናባቢ ክትትሎች ከሚያስከትሉት ስነ-ምግባር ሂደት በማሳየት አቅርቧል። ባቀረበው የአናባቢ ክትትልና የሚከተለው ስነ-ምግባር ሂደት ክትትሉ ያስከተላቸው ሂደቶች ግድፈትና የክፊል አናባቢዎች በፊልቃዊነት መግባት ናቸው።

3.2.3. አናባቢዎች በተነባቢዎች ላይ የሚያሳድሩት ተጽዕኖ፤

አናባቢዎች ተከትሏቸው ወይም ቀድሟቸው በሚመጣው ተነባቢ ድምጽ ምክንያት የባህሪ ለውጥ የሚያሳዩ ብቻ ሳይሆኑ እነሱም በቅርባቸው በሚገኙ ተናባቢዎች ላይ ተጽዕኖ ያሳድራሉ። ይህ ሁኔታ በአማርኛ አናባቢዎችም ላይ በብዛት የሚታይ ሲሆን የተለያዩ የስነልሳን ባለሙያዎች እንደሚከተለው ገልጸውታል። እንደ አብልጌስኪ እና ሌሎች (1964) ገለጻ /ኤ/ ን ቀድመው የሚገቡና ቀጥተኛ ንክኪ ያላቸው /-ላንቃ/ ድምጾች በክፊል የላንቃዊነት ባህሪ ይኖራቸዋል። ይህም ማለት ምላሽ /ይ/ ሲጠራ የሚይዘውን ቦታ ይይዛል። ስለዚህም ተነባቢዎቹ መጠነኛ የ/ይ/ን ድምጻት ይኖራቸዋል Oblensky (1964፣5)። በዚህ ገለጻ መሰረት የክፊል ላንቃዊነት ሂደት በ /-ላንቃ/ ተነባቢዎች ላይ የሚከሰተው በ /ኤ/ ምክንያት ብቻ ነው። የዘመኑ ኢትዮጵያውያን የስነልሳን ባለሙያዎች ግን ለምሳሌ ባዬ (1987) እና ጌታሁን (1989) ከዚህ የተለየ አቋም አላቸው። በሁለቱም ስራዎች ላይ /ኤ/ ብቻ ሳትሆን /ኢ/ም ቀድሟት በሚመጣ /-ላንቃ/ ተነባቢ ድምጽ ላይ የክፊል ላንቃዊነት ባህሪ እንደምታስከትል ተገልጿል። ይህን አስመልክቶ ጌታሁን (1989፣ 29) ሲገልጽ አንድ የላንቃ ያልሆነ ተነባቢ ድምጽ የፊት አናባቢ ከሆኑት ከ/ኢ/ ወይም ከ/ኤ/ ቀድሞ ሲገባ የላንቃዊነት ባህሪ ያገኛል።

ሙሉ ላንቃዊነት በማምጣት ረገድም ሁለቱም አናባቢዎች /ኢ/ እና /ኤ/ በግስ አምድ መጨረሻ ከሚገኝ የድድ ተነባቢ ድምጽ ጋር ተከትሎ መምጣት ብቻ በቂያቸው ነው። ይህንንም የእነ ባዬ መረጃዎች በጉልህ ያሳያሉ።

ምሳሌ፡ /ሂድ + ኤ/ ሂጀ /ሂድ + ኢ/ ሂጂ

/ኢ/ እና /ኤ/ በምእላድ ድንበር ላይ ከድድ ድምጾች ወደ ላንቃዊነት እንደሚቀይሩ ያሳያል።

አብልጌስኪ የኋላ አናባቢዎችንም አስመልክቶ የሚሰጠው ገለጻ ለፊት አናባቢዎች ከሰጠው ጋር ተመሳሳይ ነው። ማለትም ከፍናቢ (ው) በማሳረፍ ተነባቢዎችን የመቀየር አቅም ያላቸው የመካከሎቹ አናባቢዎች ብቻ እንደሆኑ ያቀርባል። ለአብልጌስኪ ክብ ባልሆኑ ተነባቢዎች ላይ የክብነት ባህሪ የምታላብሰው /ኦ/ ብቻ ነች ባይ ነው። /ኡ/ ይህ ባህሪ እንዳላት አልጠቀሰም። ከፊል አናባቢዎችን በማሳረፍ ተነባቢዎችን የመቀየር አቅም ያላቸው የመሀከሎቹ አናባቢዎች ማለትም /ኤ/ እና /ኡ/ ብቻ እንደሆኑ አድርጎ ገልጾታል። ይሁን እንጂ ባዬ (1987) እና ጌታሁን (1989) እንዲሁም ሌሎች ተመሳሳይ በሆነ መልኩ ሁለቱም የኋላ አናባቢዎች /ኦ/ እና /ኡ/ ክብ/ ተነባቢዎች ተከትለው ሲገኙ ወይም ሲመጡ የክብነት ባህሪ በተነባቢዎቹ ላይ እንደሚያላብሱ ይገልጻሉ። በክብትም ረገድ የአብልጌስኪ ገለፃ የመረጃ ክፍተት ያለበት ይመስላል። በድምፅ ልሳናዊ ሂደት የሚፈጠረው ለውጥ እንደተጠበቀ

ሆኖ፣ በአማርኛ /ው/ እና /ይ/ የከፊል አናባቢነትን ባህሪ የሚላበሱት በቋንቋው የማይፈቀደውን የአናባቢዎች ክትትሎችን ለማስቀረት በሚሰርጉበት ወቅት ነው።

በ /እ/ ተተንባይነት / ተጠባቂነት/ ረገድ የቀረቡ የምሁራን ገለጻዎች

በአማርኛ ቋንቋ አናባቢ ድምጾች ላይ ጥናት ያደረጉት በርካታ ምሁራን ከሚያነሱባቸው ነጥቦች አንዱና ዋናው የላይ፣ የመሀልና ዝርግ የሆነው አናባቢ ድምጽ /እ/ ጉዳይ ነው። ይህን አስመልክቶ ቤንደር (1969፣ 136) ሲገልጽ “የ/እ/ ተፈጥሮና ባህሪ በአማርኛ ጥናት ሁሌም ችግር ነው”። የአማርኛን ቋንቋ ድምፀ ልሳናዊ ጥናት ያጠኑ ከፊሎቶ ምሁራን (ባዬ 1987፤ አባላንስኪ 1964 ሙሉን 1986 እና ኡለንዶፍ 1955 እዘአ. የመሳሰሉት /እ/ ን በድምጽ ልሳናት በመፈረጅ በአማርኛ የአናባቢ ድምጾች ሰንጠረዥ ውስጥ ሲያሰፍሯት፤ ሌሎች ደግሞ (እነ ሃይዋርድ 1989፤ ሄትዝረን 1964 ፖዶልስኪ 1991፤ ታደሰ 1972) የመሳሰሉት ደግሞ የ /እ/ ን ድምጻልሳን አለመሆን ማስረጃ በመስጠት ለማስረዳት ሞክረዋል። በዚህ ረገድ ጠንካራ አቋም የነበረው/ ያለው ሄትዝረን የተባለው ጀርመናዊው የስነልሳን ምሁር እንደሆነ የተለያዩ ምሁራን ይገልጻሉ። ለምሳሌ ቤንደር (1969፣ 136) ሲገልጽ ሄትዝረን በቅርብ ጊዜ ባቀረበው ጽሁፍ በሁሉም የስድስተኛው የአማርኛ አናባቢ የ/እ/ መገኛ ቦታ የሚገመት ወይም የሚተነበይ በመሆኑ /እ/ ድምጽ ልሳን እንዳልሆነች አሳይቷል። አያይዞም ሄትዝረን ስለ /እ/ መገኛ ቦታ የሰጠውን መግለጫ በሚከተለው መልኩ አጠቃሎ አቅርቦታል።

/እ/ የአማርኛ ድምጽ ልሳን አይደለችም፤ ምክንያቱም በሚከተሉት ሁኔታዎች የምትገኝበት ቦታ ሊተነበይ ወይም ሊገመት ይችላል።

1. በቃል መጀመሪያ ላይ የሚመጣን የተነባቢ ክትትሎች ተተ-- ለማስወገድ ትገባለች
2. - ተተተ- በቃል መካከል ከሁለት በላይ የተነባቢዎች ክትትል ለማስወገድ/እንዳይኖር ትገባለች
3. ቅድመ ላንቃ (pre palatal) ድምፀ ወይም ወለሌ/ፈሳሽ(liquid) ድምፀ የሆነ ተነባቢ በቃል መጨረሻ ሲመጣ ይህንን ክትትል ለመስበር ትገባለች

በነዚህ ሄትዝረን ስለ /እ/ መገኛ ቦታ ተገማችነት አስመልክቶ የዘረዘራቸውን ማብራሪያዎች ሌሎች የስነልሳን ምሁራንም ይስማሙበታል። ለምሳሌ ቤንደር የሄትዝረንን ማብራሪያ አጠቃሎ አስቀመጦ እነዚህ ጉዳዮች በድምፀ ልሳናዊው ሂደት ውስጥ ለሚከሰቱት ስነ-ምፀ ልሳናዊ ችግሮች መፍትሄ መሆናቸውንም በመግልፅ በማብራሪያው ላይ ተመሳሳይ አቋም እንዳለው ያስረዳል።

ሌላው ምሁር ዲክ ሀይዋርድ ደግሞ የሄትዝረንን ማብራሪያ ትክክል እንደሆነ ነገር ግን ሁኔታው ሙሉ በሙሉ መግለፅ እንዳልቻለ እንደሚከተለው ያብራራል፡-

የስድስተኛው አናባቢ መገኛ በከፍተኛ ደረጃ ሊገመት መቻሉ በስነ ልሳን ሰዎች ሳይስተዋል አላለፈም። ሙሉ የጥናት ወረቀት በዚህ ርዕስ ላይ በሄትዝረን (1964) ተሰርቷል። በአጠቃላይ ስድስተኛው አናባቢ አብዛኛውን ጊዜ ለፍልቀቃ እንደሚጋባ ሀሳብ ቀርቧል። ይህን ትንታኔ ሙሉ በሙሉ የምስማማበት ቢሆንም ይህን የሚመለከቱ አንዳንድ ጉዳዮች በበቂ ትኩረት ታይተዋል ብዬ አላምንም” (Hayward 1989:301)

ሀይዋርድ፣ የ/እ/ን መገኛ ተተንባይነት ለማሳየት ከቀለም አወቃቀር ጋር የተያያዘ መረጃ አቅርቧል። የአማርኛው ስድስተኛው ተነባቢ (የ/እ/) ጉዳይ ቀደም ሲል ጀምሮ የመስኩን ምሁራን ሢያነጋግር የነበረ መሆኑን አመለካች ነው። ሀይዋርድ /እ/ በቀለም ከፍፍል እንዴት በፊልቃቂነት እንደምትገባ ለማስረዳት በመጀመሪያ ቋንቋውን የቀለም አወቃቀር አሳይቷል። በዚህም በአማርኛ ባለጠላ ቀለም ቃላት ሲጠኑ፤ /አተ፣ አተተ፣ ተአተ፣ ተአተተ፣ / በጣም አለፎ አልፎ ደግሞ /ተአ/ የቀለም ቅርፅ አወቃቀር አይነቶች አንዳሉ ያሳያሉ። ባለ ብዙ ቀለም ቃላት ደግሞ ሌላ አንድ ቀለም አይነት ይጠቀማሉ፣ /ኣ/ ን ብቻ በቀለምነት ሊያዋቅሩ ይችላሉ። ሌሎች የቀለም ገጽታዎች ደግሞ፤

- ❖ አተ₁ተ₂ # ውስጥ 'C' ተ₂ ሆኖ አይገኝም።
- ❖ (ተ) አተተ# ውስጥ 'አ ሆነው ሊገኙ የሚችሉት የመሀል አናባቢዎች ማለትም /አ፣ኧ እና አ/ ናቸው
- ❖ (ተ) አተተ# ውስጥ አ ሆነው ሊገኙ የሚችሉት የዳር አናባቢዎች ማለትም /ኢ፣ኤ፣ ኡ እና አ/ ናቸው
- ❖ (ተ) አተተ የሚከሰተው በቃል መጨረሻ ብቻ ነው።
- ❖ (ተ) ድምጾች ሁሉም አናባቢ ተከትሏቸው ስለሚገኙ ከፋች እንጂ ዘጊ አይሆኑም።
- ❖ Ø → እ / ≠ — C/ C በቃል መጀመሪያ ላይ አይገኝም / ≠ተ₁ተ₂ 'C' ተ₁ ሊሆን አይችልም።
- ❖ የጠበቀ ተነባቢ ሌላ ተነባቢ ቀድሞት ወይም ተከትሎት አይመጣም።

ይህ ለማሳያነት የቀረበ የሀይዋርድ ስነልሰናዊ ትንተኔ ሲሆን ልክ እንደ ፓዶልንስኪ ሁሉ በሌሎች ሁኔታዎች የምትከሰተውን /አ/ አገኛኝት ማሳየት ቢችልም፤ በበርካታ ሌሎች የአማርኛ ቃላት ውስጥ የምትገኘውን /አ/ አገኛኝት ሁኔታ አይጠቁምም /አያሳይም። ለምሳሌ በ'እባብ'፣ 'እግር'፣ እርድ፣ እርፍ፣ እቅፍ፣ እቅድ፣ እልህ፣ እድገት፣ እድሳት፣ እልቂት፣ እርማት ወዘተ በመሳሰሉት ቃላት ውስጥ ያለችውን /አ/ በምን መልኩ ትስተናገድ።

ፓዶልስኪ (1991) በ/አ/ መገኛ ተተንባይነት ላይ ጠንክር ያለ አቋም ካላቸው ምሁራን አንዱ ነው። ፓዶልስኪ ብዙ ምሁራን 'አ'ን በአማርኛ ቋንቋ ንጥረ ድምጽነት እንደሚያካትት ነገር ግን ሁሉም በተወሰኑ ሁኔታዎች ፈልቃቂ ሆኖ እንደምታገለግል እንደሚያምኑ ካብራራ በኋላ ሄትርዘን 'አ' ከሌሎች አናባቢዎች ጋር ስትነፃፀር የትርጉም ልዩነት የምታሳይ ብትሆንም ፣ ከባድ ማለትም በቦታው ምንም አናባቢ ሳይኖር ከሚፈጠር ሁኔታ ጋር ስትነፃፀር የትርጉም ለውጥ እንደማታመጣ በአሳማኝ ሁኔታ አስቀምጦ ንጥረ ድምፅ አለመሆኗን ማሳየቱን ያስረዳል (podolsky 1991,58)።

በቤንደር ተጠቃሎ የቀረበውን የሄትሮጎን ማብራሪያ ስናጠቃው የመጀመሪያዎቹ ሁለቱ ህጎች የማያከራክሩና ሁሉም ምሁራን የሚስማሙባቸው ይመስላሉ። በቃል መጀመሪያ ላይ የተነባቢዎች (ከተወሰኑ ድምጾች በስተቀር)፣ በቃል መካከል የሰሰት ተነባቢዎች ከትትል የማይፈቀድ መሆኑንና ይህ ሁኔታን ሲከሰት 'አ'ን በማስረግ ችግሩን ማስወገድ እንደሚቻል የምሁራን የጋራ እምነትና እውነታም ነው። ይህን የሚያፈልስ መረጃ በቋንቋው (አማርኛ) ማግኘት አደጋች ነው።

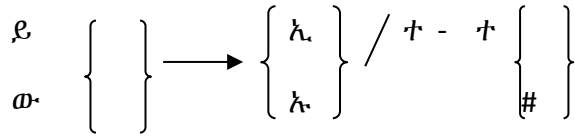
በቅርብ ጊዜ በዘመናዊው የድምጽ መተንተኛ መሣሪያ ታግዞ በአማርኛ አናባቢዎች ላይ የሠራችው Iwatsuki (2012) ስራ ላይ እንኳ እንደተመለከተው የአማርኛውን /አ/ በአለም አቀፍ የድምፅ ውክልና ለማስቀመጥ /ኧ/ ጋር የተምታታ ሁኔታ ይታያል። ይህን ሁኔታ ሊፈጠር የሚችለው ቀደም ስል እንደተገለጸው የመረጃ ሰጪዎች የአፍ መፍቻ ቋንቋ ተፅዕኖ ሊሆን ይችላል ። ከሴም ውጭ ባሉ በብዙ የኢትዮጵያ ቋንቋዎች (በተለይ በኩሽ እና በአሞቲክ ምድብ /አ/ በድምጽ ልሳንነት አትገኝም።

ስለሆነም ይህ ሁኔታ ሊፈጠር የቻለው አማርኛ ቋንቋ ከተለያዩ ቋንቋዎች ጋር በሚያደረገው ንክኪ ወይም በመረጃ ሰጪዎችና በስነልሰናን ባለሙያዎች የአማርኛ ቋንቋ ችሎታ ውስንነት ሊሆን ይችላል። የዚህን ጥናት አቀራቢን ጨምሮ ብዙዎች የስነልሰናን ባለሙያዎች /አ/ ን የሚቀበሏት በድምፅ ልሳንነት ነው ለዚህም መረጃ እንደሚከተለው ማቅረብ ይችላል። ምሳሌ /ብእል/ እኔ ፣ /ብኢል/ እሱ ፣ /ብኧል/ አንተ ...

3.2.4. የዳር አማርኛ አናባቢዎች ላይ የተሰነዘሩ ሀሳቦች

በአማርኛ አናባቢዎች ገለጻ ላይ የ /አ/ እና የ/ኧ/ ጉዳይ ብቻ ሳይሆን በሌሎችም አናባቢዎች ገለጻ ላይ አወዛጋቢ ሁኔታዎች አሉ። ፓዶልንስኪ /አ/ን ብቻ ሳይሆን ሌሎች አራት አናባቢዎችንም ማለትም፣ /ኢ፣ኤ፣ኡ እና አ/ ንም ምንጫቸውንና መገኛ ቦታቸውን በማሳየት የአማርኛ ንጥረ ድምጽ አለመሆናቸውን ለማሳየት ጥረት አድርጓል። በፓዶልንስኪ መግለጫ መሰረት ኢ እና 'ኡ'፣- ከ'ይ' እና ከ'ው' ጋር ተለዋዋጭ ስርጭት ነው ያላቸው። ይህም ማለት 'ኢ' የ 'ይ' 'ኡ' ደግሞ የ'ው' ዘረ ድምጾች ናቸው ማለት ነው። ይህ የሚከሰተው ደግሞ በተነባቢ መሀከል

ወይም ቅድመ መድረሻው ተነባቢ በሆነ አምድ መድረሻ ሆነው ሲገኙ ነው በማለት በሚከተለው ህግ መሠረት ይገልጻል።

ታዲሰ (1972) በስነልሳን የፍልስፍና ማሟያ ድግሪ ባቀረበው ጥናታዊ ፅሁፍ ውስጥ ከአማርኛ አናባዎች ብቸኛዎች ስርአታዊ ንጥረ ድምጽ /systematic phoneme/ /ኧ/ ብቻ እንደሆነችና ሌሎች ስድስቱም አናባቢዎች ከዚህ አናባቢ በተለያዩ ህጎች መሰረት የሚገኙ መሆናቸውን ይናገራል። በዚህም በአማርኛ ስርአታዊ ንጥረ ድምፅ ቁጥር ውስጥ /ኧ/ ብቻ ስትካተት ሌሎች አይካተቱም። ታዲሰ በዚህ ፅሁፍ ውስጥ ስለ /ኧ/ ስርዓት ያስቀመጠው ህግ ሄትዝሮን ካስቀመጣቸው የመጀመሪያ ሁለት ህጎች ጋር አንድ አይነት ነው፤ ማለትም (#ተተ እና -ተተተ ለማስወገድ /ኧ/ ትገባለች)። ስለ /ኢ/ እና /ኦ/ የሰጠው መግለጫ ደግሞ ፈልቃዊ /ኧ/ እና /ኧ/ ከ/ይ/ በፊትና በኋላ ሲገኙ የሚፈጠሩ፣ /ኢ/- የ /ኧ/ ፣ /ኦ/ ደግሞ የ /ኧ/ ዘረ ድምፆች ናቸው። የሚል ነው።

- እይ--> ኢ ምሳሌ /ምእይዝአን/--> /ምኢዝአን/
- /ብእይል/ --> /ብኢል/
- ይኧ --> ኤ /ብይኧት/ --> /ብኤት/
- /ስይኧት/ --> /ስኤት/

በፖዶልንስኪ፣ (1991) ሆነ በታዲሰ፣ (1972) ስለ አማርኛ አናባቢዎች የቀረቡት ገለጻዎች እና ከገለጸው የወጡ ህጎች ከዘመናዊ ስነልሳን ገለጻ አንጻር ሲመዘኑ ሙሉ በሙሉ የአማርኛ አናባቢዎች ገጽታ የሚያሳይ አይደለም። ይህ ሁኔታ የተከሰተው ደግሞ የአናባቢዎች ገለጻ የተደረገው በዘመናዊ የስነልሳን አካሄድ በመዋቅራዊ ስነ ድምጽ (experimental phonetics) ታግዞ ባለመደረጉ እና በውቅቱ መረጃው የተሰበሰበበት መንገድ በተገቢው ሁኔታ ባለመሆኑ እንደሆነ ያመለክታል። በተጨማሪም የውጭ ስነልሳን አጥኝዎች ተጽዕኖም ሊሆን ይችላል።

በፊትና በኋላ አናባቢዎች ረገድ ያነሱቸው ነጥቦች ጠንካሮች ናቸው። በፓዶልንስኪም ሆነ በታዲሰ መረጃዎች የ 'ኢ'ና የ'ኤ' መፈጠር ከ'ይ' ጋር፣ የ/ኢ/ ና የ/ኦ/ መፈጠር ከ/ው/ ጋር ከፍተኛ ቁርኝት አለው። ያቀረቧቸው ምሳሌዎችም ይህን እውነታ የሚያጠናክሩ ይመስላሉ። ይህን አንጂ አልፎ አልፎ እነዚህ ሰዎች እነዚህ አናባቢዎች የተገኙበትን ሂደት ለማሳየት የተጠቀሙባቸው መረጃዎች ይለያያሉ። በጣም በተወሰነ ሁኔታም አንድን ምሳሌ ለተለያዩ ሂደት በማስረጃነት ሲያቀርቡት ይታያል። ለምሳሌ፡- ፓዶልንስኪ /ብኤት/ ከሴም ቋንቋዎች አባት በቀጥታ ተወረሰች /ኤ/ን ለማሳየት የገባ መረጃ ሲሆን በታዲሰ ደግሞ /ኤ/ የ 'ይኧ' ውጤት መሆኗን ለማሳየት /ብይኧት/--> /ብኤት/ በሚል ቀርቧል። ይህን ሁኔታ ለመገምገምና የማንኛው አቋም ትክክል እንደሆነ ለመለየት የታሪካዊ ስነልሳን እውቀት ማለትም የኢትዮጵያዊ ቋንቋዎች አባት ቋንቋ ምን እንደሚመስል ማወቅ ይሻል። በመሆኑም ሌላ ሰፊ ጥናት የሚጠይቅ በመሆኑ ይህን እዚህ እንተወዋለን።

3.3. የትነተናው መረጃ ትርጉማ

በዚህ ጥናት የተቃኙት ከ24 (ሃያአራት) በላይ የሆኑ በአማርኛ ቋንቋ ድምጽ ልሳናት በተለይ በአማርኛ ቋንቋ ድምጽ ሰጪ ወይም አናባቢዎች ላይ የተደረጉት ጥናቶች ገለጻዎች እንደሚያመለክቱት በአማርኛ አናባቢዎች ላይ የቁጥር፣ የቅርጽ፣ የአገባብ እና አጠራር ሁኔታ ልዩነቶች ይታያሉ። ቀደም ሲል የተሰሩ ስራዎች (ዴለማን 1855፣

አርምቦርስተር 1908 እዘአ) እንደማንኛውም ሳይንስ ሁሉ የስነልሳን ጥናትም በወቅቱ የነበረው ሳይንሳዊ አካሄድ ዝቅተኛ በመሆኑ፤ አጥኚዎችም የነበራቸው የስነልሳን እውቀት በወቅቱ ልክ ስለነበረ፤ በአማርኛው መረጃ አቀባዮችም ቢሆኑ ሰለጉዳዩ በቂ ግንዛቤ ስለሌላቸው እና የተስተካከለ እውቀት ባለመኖሩ በርካታ ችግሮች የበዙበት በቁጥርም በቅርጽም ካሁኑ በጣም የተራራቀ ገለጻ ነበር። በወቅቱ ገነው የነበሩ ቋንቋዎች እና አጥኚዎች የሚናገሯቸው ቋንቋዎችም ተጽእኖ በስራዎች ላይ በከፍተኛ ደረጃ ታይቷል። በመሆኑ የአማርኛ አናባቢዎች ንበት ከአስራስምንት በላይ እንደሆነ ተጠቁሟል።

ከዚያም በኋላ ስለአማርኛ ቋንቋ ድምጽ ልሳናት የሚያትቱ /የሚያወሩ በርካታ ጥናቶች ውስጥ፤ የአማርኛን አናባቢዎች ገለጻ የከወኑ ሰዎች በጠቅላላ በሚያስብል መልኩ፤ አማርኛ ሰባት አናባቢ ድምጾች እንዳሉት ይገልጻሉ። ባዬ (1987)፣ ጌታሁን (1989)፣ ቤንደር (1969)፣ ካውሌይ እና ሌሎች (1976)፣ ሙለን (1986)፣ ኦብለንስኪ እና ሌሎች (1964)፣ ታደሰ (1966)፣ ሃዋርድደ (1989)፣ ሙሉጌታ (2001)፣ ደርብ (2011)፣ ኢዋጹኪ (2012) እና ሚካኤል ሊሎች (2016) ወዘተ የአማርኛ አናባቢዎች ሰባት በመሆናቸው ይስማማሉ። ይህም ሆኖ በነዚህም ውስጥ በርካታ ልዩነቶች እና ውዝግቦች ተነስተዋል።

የአማርኛ መሰረታዊ አናባቢዎች አንድ ወይም ሁለት ናቸው ሌሎቹ በቋንቋው ድምጽ ልሳናዊ ሂደት የተፈጠሩ ናቸው ከሚሉት ጀምሮ፤ ሰባት ናቸው የ/ እ/ ና የ/ኧ/ ጉዳይ ግን አጠያያቂ ነው እስከሚሉት ድረስ ሁሉም የየራሳቸውን መረጃ በማቅረብ የአናባቢ ገለጻ አድርገዋል። በበርካታ የቅርብ ጊዜ ጥናቶች ላይ የቀረበው የአማርኛ አናባቢዎች ገለጻ እንደሚያስረዳው የአማርኛ አናባቢ ድምጻልሳናት ሰባት ናቸው። እነሱም / አ፣ ኡ፣ ኢ፣ አ፣ ኤ፣ እ፣ ኦ/ ሲሆኑ፤ በአለማቀፉ የድምጾች ውክልና መሰረት /z/, /u/, /i/, /a/, /e/, /ə/ and /o/ (ደርብ (2012) እዘአ) ገልጾታል።

ይህ ሁኔታ በማንኛውም አለማቀፍ ሳይንስ ጥናት ስራዎች ላይ ያለ እውነት በመሆኑ እስካሁን ያሉትን ስራዎች በስፋት እና በጥልቀት መመርመር እና ወቅቱ የሚጠይቀውን በመረጃ የተደገፈ ስነልሳናዊ ገለጻ መስጠት ተገቢ ነው። በተጨማሪም ለጥናቱ በቂ የሚሆኑ ሰፊ መረጃዎች በመሰብሰብ በዘመናዊ መልኩ በሙከራዊ ስነ-ምጽልሳን የተደገፈ የአማርኛ ድምጽ ልሳናት ባጠቃላይ፤ የአናባቢዎች በተናጥል የሚያሳይ ስነልሳናዊ ገለጻ መስጠት ወቅቱ እና ሙያው የሚጠይቀው እውነታ ነው።

4. ማጠቃለያ እና አስተያየት

4.1. ማጠቃለያ

በዚህ የጥናት ወረቀት የአማርኛ አናባቢዎች ሁኔታ ከተለያዩ ምሁራን ስነልሳናዊ ጥናት አቋም አንፃር ለመቃኘት ተሞክሯል። በቅኝቱ ከ1900 ጀምሮ (ከመቶ አመታት በላይ) ከተሰሩ ስራዎች ውስጥ ወደ ሃያአራት ያህሉን ጥናቶች በጥልቀት ዳስሷል። በጥናቱ ለሚከተሉት ጥያቄዎች ምላሽ ለማስገኘት ጥረት ተደርጓል።

- 🚩 በአማርኛ አናባቢዎች ላይ የተደረጉ ገለጻዎች ምን ይመስላሉ?
- 🚩 በተለያዩ ወቅት ከተደረጉት የአማርኛ አናባቢዎች ገለጻ መካከል ዋናዋና የሚባሉት ስራዎች ምን ገጽታ አላቸው?
- 🚩 በአናባቢ ገለጻዎቹ መካከል ያለው ልዩነት ምንድን ነው? የአናባቢዎች አይነትና ቁጥር ላይ ልዩነት እንዴት ሊመጣ ቻለ? ትክክለኛው ሳይንሳዊነቱ የሳላው የአማርኛ አናባቢዎች ገለጻ የትኛው ነው?

በዚህም መሰረት ምንም እንኳን ቀደም ሲል የተሰሩ ስራዎች በቁጥርም በቅርጽም በርካታ ልዩነቶች ያሉባቸው ቢሆኑም በቅርብ ጊዜ የተሰሩት ስለአማርኛ ቋንቋ ድምጾች የሚያትቱ ብዙ ፅሁፎች የአማርኛ የአናባቢዎች ገለጻ የከወኑ ሰዎች በጠቅላላ በሚያስብል መልኩ፤ አማርኛ ሰባት አናባቢ ድምጾች እንዳሉት ይገልጻሉ። ባዬ (1987)፣ ጌታሁን (1989)፣ ቤንደር (1969)፣ ካውሌይ እና ሌሎች (1976)፣ ሙለን (1986)፣ ኦብለንስኪ እና ሌሎች (1964)፣ ታደሰ (1966)፣ ሃዋርድደ (1989)፣ ሙሉጌታ 2001፣ ደርብ (2011)፣ ኢዋጹኪ (2012) እና ሚካኤል ሊሎች (2016) ወዘተ የአማርኛ አናባቢዎች ሰባት በመሆናቸው ይስማማሉ።

ስራው ባለፉት መቶ አመታት ውስጥ በአማርኛ ድምጻልሳናት ላይ ከተሰሩት ስራዎች ውስጥ ጥቂቶቹን በመምረጥ ማለትም 24 (ሃያ ያህሉን) የስነልሳን ምሁራንን የተለያዩ አቋም እና አተያይ ካጠና በኋላ የበኩሉን ውስን ሙያዊ አስተያየት ለመስጠት ሞክሯል።

የመጀመሪያው ንዑስ ርዕስ ውስጥ በተለመደው አማርኛ የፊደል ገበታ ላይ ሚታዩት ውጫዊ አናባቢዎች እነማን ናቸው። ሁለተኛው የትንተና ክፍል የአማርኛን አናባቢዎች እርዝመት አስመልክቶ የተለያዩ ምሁራን አስተያየት ቀርቧል። አናባቢዎችን ርዝመት አስመልክቶ አስተያየት ለመስጠት ከሞከሩትን ሰዎች የተለያዩ አስተያየት አለ። ሁሉም በጋራ የሚስማሙበት አንድ መሠረታዊ ነጥብ፣ የአናባቢ ርዝመት የትርጉም ለውጥ እንደሚያመጣ ነው። በሶስተኛው ክፍል አናባቢዎች ቅንጅታዊ ባህሪ ገለጻ የተስተዋለ ሲሆን አናባቢዎች በተናጠል ምን አይነት ስርጭት እንዳላቸው፣ በቅንጅት ሂደት ምን ምን ስነ ድምፃዊ ሂደቶችን እንደሚያስከትሉ ለመቃኘት ተሞክሯል። በቀጣዩ ንዑስ ርዕስ ስር በ/አ/ ላይ የሚሰነዘሩ አስተያየቶችን ለማሳየት የሞከረ ክፍል ነው። ብዙዎች የስነልሳን ሰዎች እንደሚስማሙት የ/አ/ የአማርኛ አናባቢነት እንደተጠበቀ ሆኖ /አ/ መገኛ ቦታ የሚገመትና የሚጠበቅ መሆኑ ተስተውሏል።

4.2. አስተያየት

በዘመናዊው ስነልሳን ጥናት፣ የድምጽ ልሳን ገለፃ ወቅት በንግግር ድምጾች ውስጥ አናባቢዎች ያለቸው ሚና በጣም ከፍተኛ ነው። ምክንያቱም የንግግር ድምጾች ሲፈጠሩ ለሚፈጠረው ማንኛውም ድምጽ ልሳን ድምጽ ሰጪዎች ናቸው። ስለዚህ የአናባቢዎች ገለጻ ሲከወን ከሌሎች ድምጽ ልሳናት በተሻለ መልኩ ትኩረት እና ጥንቃቄ ሊሰጠው ይገባል።

በመሆኑም ባሁኑ ወቅት የስነልሳን ሳይንስ በተለይ ሙከራዊ ስነ-ምጽ እና ስነ-ምጽ ልሳን በከፍተኛ እምርታ ላይ ስለሚገኝ የድምጽ ልሳን ጥናት በመሳሪያዎች እየታገዘ በጥሩ ደረጃ በመጠናት ላይ ነው። በመሆኑም የስነልሳን ምሁራን፣ የአማርኛን ድምጽ ልሳን ጥናት በጠቅላላ፣ አናባቢዎችን ደግሞ በተናጥል፣ በርካታ መረጃዎችን ከተለያዩ የቋንቋ ዘዬ ተናጋሪዎች፣ በእድሜ፣ በጾታ፣ በአካባቢ ለያይቶ በመሰብሰብ እና በዘመናዊ የስነ-ምጽ ማጥኛ መሳሪያዎችን በመታገዝ ወቅቱ በሚፈቅደው የስነልሳን ቃለነቢብ በማዋዛት ጥልቀት እና ብቃት ያለው የማያሻማ ገለጻ መስጠት ይጠበቅባቸዋል። የሚመለከተው አካልም ለጥናቱ አስፈላጊውን ሁሉ ሊያሟላ ይገባል።

ዋቢ ጽሑፎች

ባዬ ይማም። (1987)። የአማርኛ ሰዋሰው። አዲስ አበባ፣ ት.መ.ማ.ማ.ድ።

ጌታሁን አማረ። (1989)። የአማርኛ ሰዋሰው በቀላል አቀራረብ። አዲስ አበባ፣ ንግድ ማተሚያ ድርጅት።

Abolensky, S. Debebe zeletie and Mulugeta Andualem (1964). Amharic Basic Course, Foreign service Institute, Washington

Abrham, R.C. (1942). The principle of Amharic (Published by the Author) Mimeographed.

Alemayehu Haile. (1987). Lexical stress in Amharic. *Journal of Ethiopian Studies* 20:19-45.

Armbruster, C.H.(1908). *Initia Amharica; an introduction to spoken Amharic*,CUP.

Baye Yimam. (2016). Modern Amharic Grammar (ዘመናዊ የአማርኛ ሰዋሰው). 3rd edition. Addis Ababa: Elleni Printers, Private Ltd. Co.

Bender, ML (1969). Two problems in Amharic phonetics. In *Journal of Ethiopian Studies*.

- Demolin, Didier (2012). « Experimental methods in phonology », *TIPA. Travaux interdisciplinaires sur la parole et le langage* [En ligne], 28 | 2012, mis en ligne le 29 octobre 2012, consulté le 02 octobre 2016. URL: <http://tipa.revues.org/162>; DOI: 10.4000/tipa.162
- Derib Ado Jekale. (2011). "An Acoustic Analysis of Amharic Vowels, Plosives and Ejectives." Addis Ababa University. Unpublished Phd Dissertation
- Dillmann, August (1899). Revised by Bezold, Carl Translated by Crichton, James A. (2005). *Ethiopia Grammar, Second Edition*, Wipf & Stock.
- Hailu Fulas. (1967). *Derived Nominal Patterns in Amharic*. PhD Thesis Los Angeles.
- Hayward, D. (1986). The high central vowel in Amharic: new approaches to an old problem. In Fishman, J. A. et al. (Eds.) *The Fergusonian Impact*. Berlin: Mouton de Gruyter. I:
- Iwatsuki, Shinya. (2012). *An Acoustic Analysis of Amharic Vowels* (Nagoya University)
- Ladefoged, P. (2001b). *Vowels and Consonants: An Introduction to the Sounds of Languages*. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers Inc.
- Ladefoged, P., and I. Maddieson. (1996). *The Sounds of the World's Languages*. Oxford: Blackwell
- Leslau, W. (1995). *Reference Grammar of Amharic*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden
- Mullen, D.S. (1986). *Issues in the morphology and phonology of Amharic- the lexical Generation of pronominal clitics*. PhD dissertation. University of Ottawa.
- Mulugeta Seyoum. (2001). *The syllable structure and syllabification in Amharic*. MPhil thesis. NTNU.
- Podolsky, B. (1991). *Historical Phonetics of Amharic*. Tel-Aviv: Baruk Podolosky. *Journal of the Acoustical Society*
- Roach Peter, (1992). *Introducing Phonetics*. London, Penguin English.
- Sumner, C. (1957). *Etude expérimentale de l'Amharique moderne (d'après la prononciation d'Abraham François)*. (Second Edn.) Addis Ababa: Addis Ababa University College Press.

Taddesse Amberbir. (2007). Experimental study on the acoustic and perceptual word stress in Amharic language. A paper presented to the 19th Annual Conference of the Institute of Language Studies, June 8-9, 2007, Addis Ababa.

Taddese Beyene. (1966). Amharic and English Segmental phonemes: a Constructive Study Language Learning. V XV, No. 1.and 2, 93- 120.

Taddese Beyene. (1972). Aspects of Verb in Amharic. PhD Thesis. Georgetown University.

Ullendorff, E. (1955). *The Semitic Languages of Ethiopia: a Comparative Phonology*. London: Taylor's Press.

Wimsatt, Amanda and Wynn, Rachel. (2011). Amharic Language and Culture Manual. Texas State University class of 2011

Wheelock, A. (2016). Phonological difficulties encountered by Italian learners of English: An error analysis. *HawaiiPacific University TESOL Working Paper Series 14*, 41-61.